

Termal Turizm Yapıları Özelinde Mimari Kimlik Analizi ve Etkileşim Şemasının Oluşturulması: Pamukkale – Karahayıt Örneği

A. Begüm Aköz Çevrimli^{1*}, Şefika Gülin Beyhan²

¹Mimarlık Bölümü, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Konya Teknik Üniversitesi, Konya, Türkiye

²Mimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye

Makale Tarihçesi

Gönderim: 28.08.2019

Kabul: 14.09.2020

Yayın: 29.12.2020

Araştırma Makalesi

Öz – Çevreye ilişkin sosyal, kültürel ve fiziksel özellikler, tasarıma veri sağlayarak yere özgü mimari biçimlerin oluşmasında etkili olmuş ve her çevre kendi kimliğini üretmiştir. Bir bölgenin/yerleşimin/kentin kimliğinin oluşmasında en önemli unsurlardan biri, bina/bina gruplarının kimliğini ortaya koyan mimari kimliktir. Çalışmada, termal turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği Karahayıt bölgesinde, 4 ve 5 yıldızlı termal turizm yapılarının mimari biçimlenme ve yerleşme özelliklerinin oluşmasına etki eden ölçütlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bölgede farklı konularda yapılmış çalışmalar mevcut olmakla birlikte, konaklama tesisleri özelinde gerçekleştirilen mimari kimlik analizi özgün ve ilk olma özelliği taşımaktadır. Çalışmada, literatür araştırmaları yapılarak ‘Mimari Kimlik Analiz Şeması’ oluşturulmuştur. Bu şema doğrultusunda ise, yerinde gözlem ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizlerden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, mimarın yerleşim ölçeğindeki kararları vermesindeki en önemli faktörün çevresel özellikler olduğu görülmüştür. Bina ölçeğinde verilen kararlarda ise çevresel özelliklerin yanı sıra yasal faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir. Elde edilen bulguların yorumlanması ve mimari kimlik bileşenlerinin doğrudan veya dolaylı olarak birbirleri ile etkilenme biçiminin tespit edilmesiyle ‘Mimari Kimlik Etkileşim Şeması’ oluşturulmuştur. Bu şema, bölgenin termal turizm mimarisinin araştırılması ve geleceğe dair planlama tasarım stratejilerinin hazırlanması, tasarım rehberleri içeriğinde bir çalışmanın yürütülebilmesi, farklı bölgelerdeki termal turizm mimarisi karşılaştırmalarının yapılması, elde edilen mimari kimliğin turizm yapılarındaki yerinin tespit edilmesi ve birtakım iyileştirme müdahalelerini gerçekleştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler – Konaklama yapıları, mimari kimlik, mimari biçimlenme, termal turizm, Pamukkale - Karahayıt

The Analysis of Architectural Identity and Formation of Interaction Scheme of Thermal Tourism Buildings: Pamukkale - Karahayıt Case

¹Department of Architecture, Architecture and Design Faculty, Konya Technical University, Konya, Turkey

²Department of Architecture, Architecture Faculty, Süleyman Demirel University, Isparta, Turkey

Article History

Received: 28.08.2019

Accepted: 14.09.2020

Published: 29.12.2020

Research Article

Abstract – Social, cultural and physical characteristics related to the environment provided data to the design, influenced the formation of architectural forms specific to the place, and each environment produced its own identity. One of the most important elements in the formation of a region, settlement and city identity is the architectural identity that reveals the identity of the building / building groups. In the study, it is aimed to reveal the criteria that affect the formation of architectural formation and settlement characteristics of 4 and 5 star thermal tourism buildings in the Karahayıt region where thermal tourism activities take place. Although there are studies on different subjects in the region, the architectural identity analysis performed specifically for accommodation facilities is unique and first. In the study, "Architectural Identity Analysis Chart" was created by conducting literature research. With this scheme, on-site observation and in-depth interviews were carried out. When the findings obtained from the analyzes were evaluated, it was seen that the most important factor in the architect's decision making in the scale of the settlement was the environmental characteristics. On the other hand, it is seen that legal factors as well as environmental characteristics are effective in decisions made at building scale. The "Architectural Identity Interaction Scheme" was created by interpreting the findings and determining the way the architectural identity components are directly or indirectly affected by each other. This scheme is important in terms of researching the thermal tourism architecture of the region and preparing planning design strategies for the future, conducting a study in the content of design guides, making comparisons of thermal tourism architecture in different regions, determining the place of the architectural identity in tourism buildings and performing some improvement interventions.

Keywords – Accommodation buildings, architectural identity, architectural formation, thermal tourism, Pamukkale - Karahayıt

¹ abegumakoz@hotmail.com

² gbeyhan@gmail.com

*Sorumlu Yazar / Corresponding Author

1. Giriş

Kişinin bulunduğu yerden başka bir yere farklı istekler doğrultusunda gitmesi ile başlayan turizm faaliyetleri, kişilerin beklentilerindeki farklılıklar ile şekillenmiş ve çeşitli özellikteki turizm türleri meydana gelmiştir. Hızla değişen yaşam koşullarıyla birlikte insanlara farklı çevrelerde, farklı olanaklar sunan alternatif turizm çeşitleri ortaya çıkmış, bu turizm türleri günümüze kadar gelişim göstermiştir ([Şenkaya F., Demirel ve Özkır, 2012](#)). Alternatif turizm türlerinden biri olan termal turizm faaliyetleri ise, termal suların yararlanma esasına dayanmaktadır. Aynı zamanda dinlenme ve eğlenme ihtiyacını da karşılayan bu turizm türü, yeterli tedavi hizmetleri, nitelikli mekânlar, sağlıklı çevre koşulları sağlamanın yanı sıra, insanların dinlenip eğlenebilmesini ve rahatlamasını sağlayacak rekreatif mekânlar sunmaktadır. Termal turizme hizmet eden tesislerin en önemli özelliği; termal su kaynaklarının yer aldığı, nitelikli çevre özelliklerine sahip, temiz havanın bulunduğu yerlerde kuruluyor olmasıdır. Bu özellik termal yapıların, kıyı, sayfiye, dağ, kent, yayla vb. diğer turizm tesislerinden ayrılmasını, yere özgü olarak biçimlenmesini sağlamıştır.

Antik çağlarda sağlık ve dini amaçlarla kullanıldığı bilinen termal sular, Roma döneminden itibaren gelişim göstermiş, pek çok yerde banyo ve kaplıcalar kurulmuştur ([Bennett, King ve Milner, 2004](#)). Süreç içerisinde Avrupa'nın termal turizme verdiği önemle ve yaptığı yatırımlarla termal turizm yeni bir boyut kazanmıştır. Bozulmamış doğal çevre içinde yer alan kaplıcalar, altyapı tesisleri, tedavi merkezleri, tıbbi bakım hizmetleri ile trafik yoğunluğu olmayan tedaviye uygun yer temini sağlanmasıyla önemli sağlık merkezleri haline dönüştürülmüştür ([Akbulut, 2010](#)). Geleneksel kaplıca anlayışının zaman içinde değişime uğramasıyla birlikte ise, konaklama, yeme içme ve spa mekânlarının yer aldığı termal oteller ve tatil köyleri görülmeye başlanmıştır. Bu tesisler, fay hatlarına bağlı olarak gelişen planlama ilkeleri ve yasal gereklilikler çerçevesinde, termal su kaynaklarından en iyi yararlanacak ve termal kaynaklara en az zarar verecek biçimde konumlanmıştır.

Termal turizme ilişkin çalışmalar genel olarak turizm disiplini içinde ele alınmıştır. Planlama ve tasarım alanında ele alınan çalışmalarda ise genel olarak planlama kriterlerinden söz edilmiş, termal suların sahip olduğu potansiyelin doğru değerlendirilmesine ilişkin öneriler geliştirilmiştir ([Erhan Ş., 2010](#); [Güvenç, 2007](#); [Pena, 1987](#)). Pamukkale ve çevresinde gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında ise; genel olarak turizm ve jeoloji alanında çalışmalar yapıldığı görülmektedir. [Beyhan \(2004\)](#) ise, bu çalışmalardan farklı olarak Pamukkale örneği üzerinden sürdürülebilir turizm ve kimlik kavramsal modeli geliştirmiş, yerel ve bölgesel kimliğin sürdürülmesi konularını ele almıştır. Çalışmanın yürütüleceği Karahayıt yerleşiminde yapılmış olan çalışmalar ise genel olarak turizm ekseninde ele alınmıştır.

Bir bölgenin/yerleşimin/kentin kimliğinin oluşmasında bina ve bina gruplarının mimari kimliği en önemli unsurlardan biridir. Çevresel ve toplumsal özellikler ise, yapım sürecinde yapıları biçimlenmesinde etkili olmakta ve yapılar kendi mimari kimliğini inşa etmektedir. Pamukkale – Karahayıt bölgesi, iklimsel koşulları, doğal ve yapay çevre özellikleri, kültürel dokusu ve termal su kaynağının niteliği ile diğer termal turizm merkezlerinden farklı özelliklere sahip, günümüzün önemli yerleşimlerinden birisidir. Bu bağlamda çalışmada; mimari kimlik unsurlarının önemine dikkat çekilmiş ve yakın geçmişte yapılaşmaya başlamış bir turizm yerleşimi olan Karahayıt'ın mimari kimliği ortaya konarak, bundan sonraki süreçte alandaki yapılaşmanın nasıl olabileceği konusunu da tartışmaya açmak açısından önemli bir araştırma problemine değinilmiştir.

Çalışma kapsamında; Pamukkale/Karahayıt bölgesinin turizm geçmişine bağlı olarak gelişimi, turizme ilişkin demografik veriler ve kullanıcı profili, doğal-yapay çevre bileşenleri, toplumsal yapı özellikleri ve planlama kararları araştırılmıştır. Bölgenin kentsel kimliğinin oluşmasında etkili olan bu faktörlerin, o bölgede inşa edilen 4 ve 5 yıldızlı 8 adet termal turizm yapısının mimari bileşenleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada tekil bina ölçeğinde mimari kimlik oluşumundan, yerleşimin biçimlenmesine kadar pek çok konuda araştırma yapılmıştır. Elde edilen bulguların değerlendirilmesiyle doğal ve yapay çevre bileşenlerinin, toplumsal yapının, ekonomik faktörlerin, teknolojinin ve yasal düzenlemelerin bölgede kurulan turizm yapıları üzerindeki etkisi değerlendirilerek yapıların nasıl şekillendiği, hangi etmenlere bağlı olarak mimari

biçimlenmeye ve yerleşme özelliğine sahip olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda mimari kimliği etkileyen faktörler ile bu bileşenler arasında doğrudan veya dolaylı şekilde ilişkiler kurulmuştur. Ulaşılan bu ilişkiler ile ‘Mimari Kimlik Etkileşim Şeması’ oluşturulmuştur. Konaklama yapılarında mimari biçimlenmeyi en çok etkileyen bileşenler ve birbiri ile en çok etkileşim gösteren mimari öğeleri tespit edilmiştir. Bu çalışma, diğer çalışmalara sunabileceği veri tabanı imkânı ve çalışmada uygulanan mimari kimlik sorgulaması ile yol gösterici olma potansiyeli taşımaktadır. Çalışmanın amaçları, süreci ve sonuçları değerlendirildiğinde, yapılan çalışma ile termal turizm mimarisi açısından önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bu çalışma, bölgenin turizm kimliğinin korunması, mimari kimlik unsurlarının yerinin tespit edilmesi ve geleceğe ilişkin planlama ve tasarım stratejilerinin hazırlanmasına katkı sunacak olması açısından önem taşımaktadır. Son olarak ise Pamukkale’nin UNESCO dünya mirası olması nedeniyle yerleşimin diğer termal turizm alanlarından farklı olarak uluslararası ölçekte turist çekme kabiliyeti ile uluslararası bir mimari tanınırlık ve kabul edilebilirlik düzeyini yakalamasını destekleyeceği düşünülmektedir.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1. Kimlik ve Mimari Kimlik Kavramı

Kimlik kavramı çeşitli disiplinlerin araştırmalarında farklı anlamlar içermektedir. Psikoloji alanında bireyin özne olma yeteneğine vurguda bulunan kimlik kavramı, sosyoloji alanında toplum ve birey arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır (Özdemir, 2001). Proshansky, Fabian ve Kaminoff (1983) kimliğin; herhangi bir canlının veya objenin görsel, işitsel vb. duyu ile algılanması ile onu diğerlerinden ayıran, kendine özgü olma durumu olduğunu ifade etmektedir. Gündüz (2005) ise, benzer bir tanımla kimliği; bir canlının veya objenin kendine özgü nitelikleriyle diğerlerinden ayrılmasını sağlayan özelliklerin tümü olarak tanımlamaktadır.

Kimlik, bireysel olma yönünün yanında, toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik olgularla da ilişki içerisindedir. Kimliği kendini ifade etme aracı olarak kullanan toplumlar, diğer toplumlardan kendine özgü özellikleriyle ayrılarak onların belleğinde bir yere sahip olmuşlardır. H.Lefebvre, mekânın çeşitli üretimlerinin farklı toplumsal ve yaratıcı düzenlemeleri ifade ettiğini, böylece toplumların kimliklerinin oluştuğunu ve her toplumun üretim biçiminde ve kültüründe oluşan bir değişimin mekânın üretiminde de değişime neden olduğunu belirtmiştir (Lefebvre, 1991; Topçu, 2011). Kentlerin uzun zaman dilimi içinde geçirmiş olduğu fiziksel, mekânsal, siyasal, kültürel ve ekonomik boyutlardaki değişim ve dönüşümler ile oluşan değerler kentlerin birbirinden farklılaşmasına neden olmuştur (Kodal ve Demirel, 2014). Böylece kentler de tıpkı bireyler ve toplumlar gibi belirli sıfatlar edinmiş ve bu sıfatlar ile bütünleşmiştir (Turgut, Özalp Yavuz ve Erdoğan, 2012).

Ocakçı ve Türk (2012), bir yerin kimliğini o yeri diğerlerinden farklı kılan sürekli benzerlikleri ve birliktelikleri olarak tanımlamış, bu benzerlik ve birlikteliklerle oluşan kimliğin, büyük ölçüde insanların o yer ile kurduğu etkileşim ve deneyimlere bağlı olarak gelişim gösterdiğini ifade etmiştir. Yerin ruhunu içinde barındıran her yer kendi belleğine ve anlamına sahiptir. Bu nedenle yere ait özellikler özgündür ve o yeri diğerlerinden ayırarak yerel kimliği oluşturmaktadır (Ayyıldız ve Ertürk, 2016). Bu bağlamda, toplumların kültürel özelliklerinin, kullanıcı kimliklerinin, doğal çevre özelliklerinin farklılaşması ile kentler birbirinden farklı kimlikler üretmektedir. Bu farklılıklara bağlı olarak her çevre kendine özgü nitelikleri ile o çevrede yapılacak olan tasarıma yerel veri sağlamakta, yapı kendi mimari biçimini oluşturmuştur (Erman ve Yılmaz, 2017).

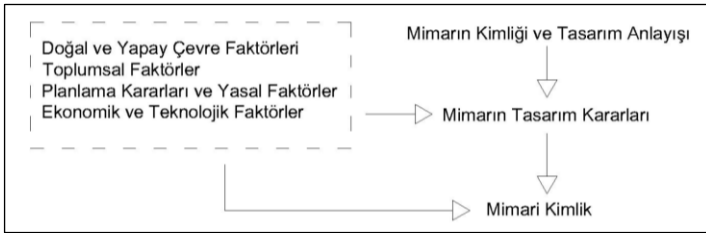
Hacıhasanoğlu (1996), mimari kimliğin, kültürel ve kentsel kimlik sistemlerinin açılımı olarak kent ve koruma planları, mimari üsluplar, mimari diller, yapı ve çevre oluşturma politikaları, malzeme ve teknoloji, çevreye karşı davranışlar ve tutumlar ile etkileşim içinde olan, mimar veya kullanıcı tarafından bina ve yakın çevresinde oluşturulan ayırt edici özellikler ile belirlendiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda kentsel ve mimari kimliğin zaman içinde değişim gösterebileceğini, ancak bu değişimin kentin büyük ölçüde karakterini etkilediği anda önemli sorunların oluşmaya başlayacağını belirtmiştir. Broadbent, ise iklimsel, kültürel, toplumsal verilerin oluşturduğu çevrelerin, tasarımcının biçimlendirme etkinliğini doğrudan yönlendiren imaj

kaynağı olduğunu belirtmiştir (Broadbent, 1973). Çöl (1998) ve Castells (2006) ise kimliğin zaman yönüne vurgu yapmış, kimliğin oluşmasında etkili olan unsurların zaman içinde değişmesi ve gelişmesi ile birlikte kimliğin de yeniden biçimlenerek sürekli gelişim halinde olduğunu belirtmiştir. Rapoport (2004), toplumun kültürel özelliklerinin mimari biçimlenme ve kimlik üzerindeki etkisine vurgu yaparken, Correa (1983) ise mimari kimliğin oluşumunda çevre ve iklim özelliklerinin önemine vurgu yapmıştır. Polat (2011) ise, farklı kuramsal yaklaşımlardan yola çıkarak mimari kimliğin, sosyo-ekonomik yapı (kültür, iktidar, teknoloji vb.), fiziksel yapı (konum, arazi, iklim, coğrafi özellikler vb.), tasarım süreci (kullanıcı gereksinimleri, mimar profili, işlev, biçim, tasarım yaklaşımları vb.), kullanım süreci (mekansal davranış, deneyim, sembolik anlam) ve zaman(süreklilik, değişim vb.) gibi unsurların etkisi ile oluştuğunu belirtmiştir.

Bu bağlamda yapılan araştırmalardan elde edilen çıkarımlar doğrultusunda, yapıların mimari biçimleniş ve yerleşim özelliklerinin oluşmasında etkili olan unsurlar ise genel olarak şu şekilde ifade edilebilmektedir;

- İklim, topoğrafya, güneşlenme yönü, manzara, doğal ve yapay çevre özelliklerinin oluşturduğu çevresel faktörler
- Kültürel özellikler, yaşam biçimi, yapım geleneği, bölgenin mimari geleneği gibi toplumsal faktörler
- Ekonomik ve teknolojik faktörler
- Yerleşimin ve yapıların mimari biçimlenmesinde, bölge için alınmış planlama kararları ve imar kararları gibi yasal faktörler.

Yere ait tüm bu veriler, mimari tasarımda yerleşim ve bina ölçeğinde mimarın tasarım kararlarını etkileyerek yerleşim düzenine, yapının biçimi ve strüktürel elemanlarına, mekâna ait kurgu ve kompozisyon özelliklerine, mekâna ve cepheye ait renk, doku, malzeme gibi fiziksel özelliklere, cephede mimari elemanların kullanım biçimlerine yansımakta ve mimari kimlik bu bileşenler üzerinden okunabilmektedir (bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Mimari kimlik oluşumuna etki eden faktörler

2.2. Turizm Mimarisi

2. Dünya Savaşı sonrası gelişen ulaşım imkanları ile zorunluluklardan doğan seyahat rotaları değişmiş, istenilen her bölgeye gidilebilme imkânı oluşmuş, seyahatin yapıldığı yer önem kazanmaya başlamıştır. Yerin önem kazanması ile yerin sağladığı imkana bağlı olarak beğeniye göre tercih yapma durumu ortaya çıkmıştır (Akkaya ve Usman, 2012). Yerin sunduğu bu imkân ve çeşitlilik ise alternatif turizm türlerinin oluşmasını sağlamış, farklı amaca hizmet eden konaklama tesisleri kurulmuştur.

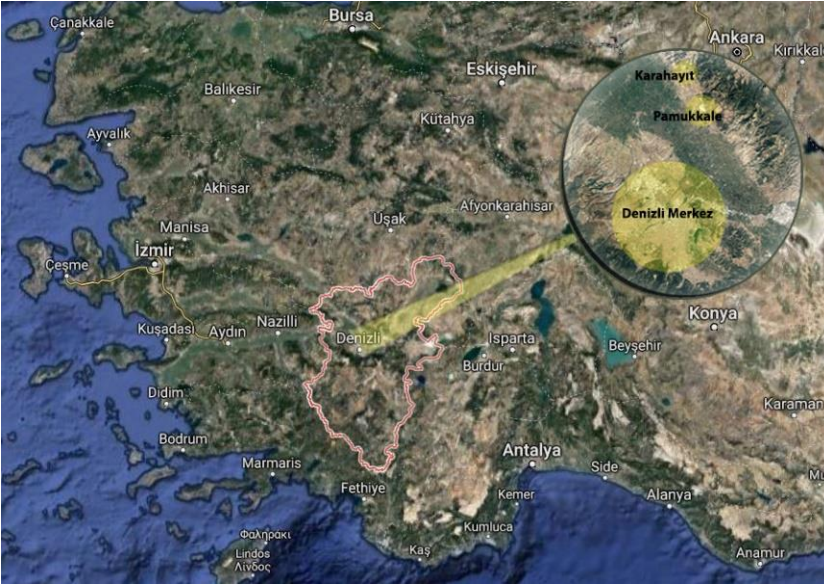
İnsanların giderek artan yeni yerler görme, tanıma, tanışma, paylaşma isteği ile gelişen turizm olgusu çağımızın vazgeçilmez endüstrilerinden biri haline gelmiştir. Turizmin sosyal kültürel ve ekonomik yapısında meydana gelen bu değişimler turistik olarak gelişen bölgelerin çevresel karakterini etkilemiş bu bağlamda turizm alanına hizmet eden turizm yapılarını da etki alanı içine almıştır (Beyhan ve Ünügör, 2006).

Akkaya ve Usman (2012), turizmin en genel hedeflerinin, yerellik, bölgeye özgü kimlik ve sürdürülebilirlik kavramları çerçevesinde incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Yöresel anlayış sunan tasarımlar, çevrenin kültürüne uygun biçimler üretebildiği, birey-çevre ve teknoloji arasında ilişkiyi kurabilen bir sisteme sahip olabildiği ve biçimlerin ötesinde yöre halkına ait anlamları kullanabildiği ölçüde başarılı olarak görülmüştür (Kancıoğlu, 2006). Bu bağlamda turizm yapılarının ve turizm destinasyonlarının sürdürülebilirliğini sağlamak adına çevrenin sosyal-kültürel özellikleri, iklimsel veriler, kullanıcının fiziksel, sosyal ve psikolojik gereksinimleri göz önüne alınarak tasarımlar yapılması önemli hale gelmiştir.

3. Materyal

Denizli ili tekstil, ticaret, tarım ve sanayi gibi sektörlerin yanı sıra sahip olduğu kültür ve turizm değerleri ile bugün önemli bir turizm kenti olma özelliği göstermektedir. Kent, eski çağlardan bu yana pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve çeşitli kültürlerle tanıklık etmiş yerleşimlerden biridir (Anonim, 2020a). Farklı kültürlerle ait özellikler ise bölgedeki yaşantıyı, mimariyi, el sanatlarını, alışkanlıkları, yeme – içme biçimini etkilemiştir.

Akdeniz ve İç Anadolu Bölgesi arasında kavşak niteliğinde olan Denizli ili demiryolu ve karayolu ulaşım ağları üzerinde bulunmakta olup 2 bölge arasında geçiş noktası olma özelliği taşımaktadır (bkz. Şekil 2). Denizli'nin 20 km kuzeyinde yer alan Pamukkale ilçesi ve ilçeye bağlı Karahayıt yerleşimi, sahip olduğu termal su kaynakları, bu termal su kaynaklarının oluşturduğu jeolojik şekiller, doğal çevre özellikleri, Hierapolis, Laodikeia gibi arkeolojik sit alanları ile Türkiye'de ve dünyada tanınan, kültür turizmi ve termal turizm kapsamında pek çok yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilen bir destinasyon merkezi olmuştur. Yerli ve yabancı turistler, UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan Pamukkale travertenlerini görmek için bu bölgeyi her yıl sıklıkla ziyaret etmektedir.

Şekil 2. Pamukkale ve Karahayıt'ın Denizli ilindeki ve Türkiye'deki coğrafi konumu

Doğal güzellikleri ve yöreye özgü termal su kaynaklarının oluşturmuş olduğu travertenler ile bilinen Pamukkale, 1990 yılında Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir. Travertenleri korumak, çevre kirliliğini önlemek ve travertenlerin yapısını bozan düzensiz yapılaşmanın verdiği olumsuz sonuçların önüne geçmek amacıyla bölgeye yönelik birtakım planlama kararları ve projeler geliştirilmiştir. Bu kararlardan biri olan Pamukkale Koruma ve Geliştirme Projesi'nde üzerinde durulan en önemli nokta sit bölgesinde alanı tahrip eden tesislerin yıkımı olmuştur (Önez, 2008). Pamukkale'deki tesislerin yıkımının ardından Karahayıt kasabası termal turizm faaliyetlerinin gelişimine uygun olarak görülmüş, Karahayıt için 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı çizilmiş, yerleşim bu doğrultuda gelişme göstermiştir.

Pamukkale'deki tesislerin yıkımı ile konaklama mekânı ihtiyacını karşılamak üzere Pamukkale'ye yakın konumda yer alan Karahayıt kasabasının turizm yerleşim alanı kimliği kazandığı bilinmektedir. Ancak; süreç içerisinde hızlı karar verme ve inşa şekli, turist profiline iyi irdelenmemesi, mekân gereksinimlerinin detaylı analizlerinin yapılmaması gibi nedenler, mimari mekân kalitesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda; Karahayıt yerleşim alanının ve bu alandaki termal turizm konaklama yapılarının materyal olarak seçilmesi durumu; bahsi geçen sorunsalı irdelemek, soruna çözümler üretmek ve iyileştirmelerin alanın mekân ve turizm kalitesine fayda sağlayacağı düşünülerek gerçekleştirilmiştir.

3.1. Karahayıt Bölgesine İlişkin Doğal ve Yapay Çevre Bileşenleri

Pamukkale'ye bağlı bir yerleşim olan Karahayıt kasabası, Yenice Horstu üzerinde Çürüksu Vadisi'ne doğru alçalan hafif eğimli bir arazi üzerine kurulmuş bir yerleşimdir. Pamukkale fay hattına yakın olarak yer alan bu yerleşim, sahip olduğu havanın niteliği, iklim özellikleri, doğal/yapay çevre özellikleri ve en önemlisi de termal su kaynakları ile diğer termal turizm bölgelerinden farklılaşmış ve zaman içinde cazibe merkezi haline gelmiştir. Bölgede yazlar genel olarak sıcak ve kurak geçse de zaman zaman karasal iklimin etkileri görülebilmektedir. Kışlar ise ılık ve yağışlı geçmekte olup don olaylarına pek rastlanılmamaktadır (Anonim, 2020b). Mevsim sıcaklıklarının ortalama düzeyde olması ve sıcak termal suyun kullanımı üzerine benimsenmiş olan turizm anlayışı bu bölgede turizm faaliyetlerinin 12 ay boyunca devam etmesini sağlamıştır.

Karahayıt bölgesinde çıkan termal su taşımış olduğu maden oksitleri ile birlikte Pamukkale termal su kaynaklarının içeriğinden farklılık göstermiş (Bertan, 2010), eğim boyunca akan suyun oluşturmuş olduğu kaskatlar suyun içeriği nedeni ile kırmızı-yeşil-sarı tonlarında rengârenk bir görünüm almıştır (bkz. Şekil 3). Kırmızı suyun meydana getirdiği doğal oluşum şekli, yerleşimin yanı sıra konaklama yapılarının peyzaj alanlarında sıklıkla kullanılmış ve yerleşime kimlik kazandıran görsel bir imge olarak öne çıkmıştır.

Şekil 3. Karahayıt'ta termal suyun temas yüzeyinde oluşturduğu renk (Kişisel arşiv, 2017)

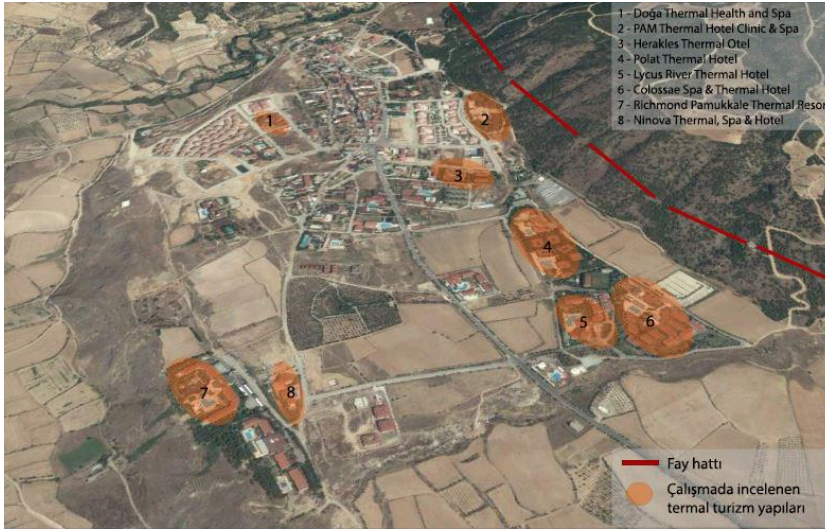
3.2. Karahayıt Bölgesi'nde Termal Turizmin Gelişimi

Pamukkale ve çevresinde termal kaynaklardan çıkan termal suların sahip olduğu kimyasal içeriğin iyileştirici özelliğinin antik dönemlerde keşfedilmesi ile bu sulardan yararlanılmak istenmiş, o zamanın koşullarında bölgeye hamamlar inşa edilmiştir (Doğaner, 1996). Pamukkale ve çevresinde yıkanma kültürünün bugün de devam etmesiyle kaplıca anlayışı gelişmiş, bu bölge Türkiye'deki termal turizm merkezlerinden biri olmuştur. Pamukkale ve çevresinde çeşitli termal su kaynakları bulunmaktadır. Mısır Kraliçesi Kleopatra'nın yıkandığı ve çamur banyosu yaptığı kaplıca olarak bilinen Karahayıt da bu kaynaklardan biridir (Başkan, 2009).

Günümüzde Karahayıt'ın turizm alanındaki ilk girişimleri 1970'li yıllarda ev pansiyonculuğu şeklinde başlamış, pek çok yerli turist termal sudan yararlanmak, şifa bulmak için bu pansiyonlarda konaklamıştır (Anonim, 2020c). Bugün sayısı 100'den fazla olan apart ve pansiyonlar verdikleri hizmetle tedavi olmak amacıyla gelen yerli turistlere hizmet etmektedir. Süreç içinde alternatif turizm türlerinin gelişmesi ve beklentilerin artması ile turizm aktivitelerine hizmet eden konaklama yapılarından da beklentiler artmış, nitelikli mekânlara ihtiyaç duyulmuştur. Pansiyon ve apartların bugünün koşullarına uyum sağlayamaması, mekânsal yetersizlik ve nitelik kaybı nedeniyle Karahayıt'a yıldızlı termal tesisler yapılmıştır. Yapılan yıldızlı oteller, klinik, kür merkezi gibi tedavi mekânları ile termal turizm açısından tercih edilebilir hale gelmiştir.

Çalışmada ele alınan 8 otelden Colossae Spa & Thermal Hotel, Richmond Pamukkale Thermal Resort, PAM Thermal Hotel Clinic & Spa, Polat Thermal Hotel, Lycus River Thermal Hotel, Herakles Thermal Otel 1989-1993 tarihleri arasında yapılmış, zaman içerisinde yenilenme ve düzenlenmeler geçirmiştir. Doğa Thermal Health & Spa ve Ninova Thermal, Spa & Hotel ise 2014-2015 yıllarında yapılmıştır. Otellerin oda sayısı 230-300 arası değişkenlik göstermekle birlikte kısıtlı parsel alanına sahip Doğa Thermal Health & Spa, Ninova Thermal, Herakles Thermal Otelin oda sayısı ise 90-130 arası değişmektedir. Çalışmanın yapılmış olduğu

2017-2018 yılları arasındaki süreçte yapım aşamasındaki ve tadilat sürecindeki 4-5 yıldızlı oteller çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışma kapsamında ele alınan oteller harita üzerinde gösterilmiştir (bkz. Şekil 4).

Şekil 4. Çalışma kapsamında ele alınacak otellerin harita üzerinde konumlarının gösterimi

3.3. Karahayit Bölgesi'nde Termal Turizm Yapılarının Kullanıcı Profili

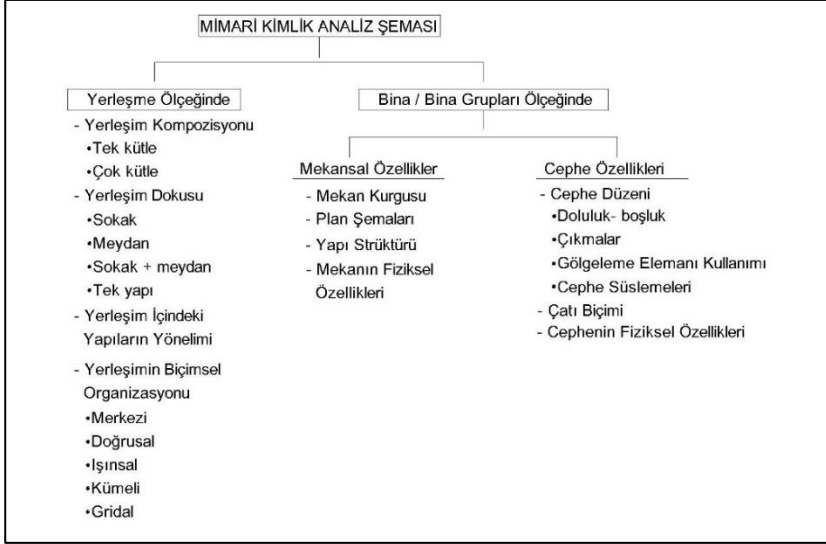
Türkiye'nin önemli termal turizm destinasyonlarından biri olan Karahayit, sahip olduğu mekânsal çeşitlilik nedeniyle farklı gelir grubunda ve farklı yaş aralığındaki kişilere hizmet etmektedir. Apart ve pansiyonlar genel olarak düşük veya orta gelire sahip, 50 yaş üstü yerli turist grubuna hizmet ederken, yıldızlı oteller ise 25 – 60 yaş aralığında orta ve yüksek gelire sahip kesim tarafından tercih edilmektedir.

Önceleri kaplıca anlayışı olarak, apart ve pansiyonculukla adını duyurmuş olan bu bölgede, kişilerin turizm faaliyetlerinden beklentilerinin artması ile yıldızlı konaklama tesisleri inşa edilmiş, konaklayan turistin yaş ortalaması düşmüştür. Yaş aralığının geniş yelpazede olması termal tesislerden beklentilerin artmasına neden olmuş, farklı türde aktivitelerin gerçekleştiği geniş rekreasyon alanları, eğlence mekanları tasarlanmıştır. Tesisin verdiği hizmete bağlı olarak da otellerin konseptleri farklılaşmış, kişi ihtiyacı ve istekleri doğrultusunda gideceği tesisi belirler duruma gelmiştir.

Karahayit'ta yıldızlı konaklama yapıları bugün genel olarak yerli turistten çok yabancı günübirlik konaklayan turist kabilelerini ağırlamaktadır. Kültür turizmi kapsamında Pamukkale ve çevresindeki antik yerleşimleri gezme amacı ile gelen yabancı turistler, bu gezileri sırasında Karahayit'ta termal otellerde konaklamakta ve termal suyu deneyimlemektedir. Bölgede kültür turizminin yoğun olarak gerçekleşmesi ise, Karahayit'ın günübirlik veya kısa süreli konaklamalı bir turizm bölgesi haline gelmesine neden olmaktadır. Yerli turistlerin bu tesislere geliş amacı ise genel olarak dinlenmek, eğlenmek, sağlığına kavuşmak ve günlük hayatın stresinden kurtulmaktır. Özel sağlık sorunu olan kişiler bu bölgede özel tedavi hizmeti veren tesisleri tercih etmektedirler. Doktor eşliğinde yürütülen tedaviler için uygun kür süreleri alanında uzman kişilerce belirlenmektedir. Bu kişiler günlük belirlenen saatler doğrultusunda termal sularından faydalanırlar. Geriye kalan zamanları ise otel içinde farklı rekreatif faaliyetlerde bulunarak geçirirler. Otelde kalış süresi ise beklenen hizmete bağlı olarak değişim gösterebilmektedir. Tedavi olma amacı taşıyan kişilerde kalış süresi kür uygulamalarının uzunluğuna bağlı olmakla birlikte 5-10 gün arasında değişirken, eğlenmek, dinlenmek ve günlük hayatın stresinden kurtulmak kişilerin tesiste konaklama süresi ise ortalama 2-3 gündür. Yerleşimin özgün niteliğe sahip olması, çevreye ilişkin verileri dikkate alarak bu yapıların tasarlanmış olması, huzur verici ve dinlendirici algı yaratması, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini oldukça çekmekte olup turizmin sürdürülebilirliği için önem taşımaktadır.

4. Yöntem

Termal turizm mimarisinin, çevre verileri ile ilişkisini analiz etmek adına gerçekleştirilen çalışmada, kentin kimliğini oluşturmada etkili olan çevresel, toplumsal, yasal ve teknolojik faktörlerin, yerleşim ve bina ölçeğinde mimari kimliğin oluşmasına etkisi literatür araştırmaları sonucunda elde edilen ‘Mimari Kimlik Analiz Şeması’ üzerinden araştırılmıştır (bkz. Şekil 5).

Şekil 5. Mimari kimlik analiz şeması

Konaklama yapılarına ait özelliklerin araştırılması sırasında mimari kimlik analiz şeması üzerinden yerinde gözlem ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Karahayıt'ta mimari kimlik analizi yapılan turizm tesislerinin mimari projesini çizen mimarlar, otel yöneticileri, Pamukkale Belediyesi-İmar ve Şehircilik Müdürlüğü yetkilileri, Denizli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nde çalışan kişiler görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Turizm tesislerinin mimari projesini çizen mimarlara, mimari kimlik analiz şeması üzerinden, çevresel faktörler, yerleşimin kültürel özellikleri, yasal faktörler ve ekonomik, teknolojik faktörlerin, yapı tasarımını ne derece etkilediği sorulmuştur. Görüşmelerin yanı sıra Pamukkale/Karahayıt Bölgesine dair 1969 tarihli Pamukkale Milli Park temel kararları, 1993 tarihli Pamukkale Özel Çevre Koruma Çevre Düzeni Planı, 1991 Tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı, 2002 Tarihli Toplumsal Kalkınma ve Yönetim Sunum Planı, Denizli Karahayıt Bölgesi 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Notları ve Hükümleri, vb. ilgili planlama çalışmaları Karahayıt Bölgesindeki termal turizm yapılaşma durumu ve geleceğini etkileyen karar ve çalışmalar incelenmiştir (bkz. Şekil 6). Makale kapsamında oluşturulan araştırma sistematüğünde, bahsi geçen çalışmalar ve Karahayıt Bölgesinin yapılaşma durumuna etkileri veri olarak kullanılmıştır. Araştırmalardan elde edilen bulgular ise fotoğraflar, haritalar, şemalar ve çizelgeler üzerinden aktarılmıştır.

Şekil 6. Araştırmanın akış şeması

5. Bulgular

Pamukkale fay hattının uzandığı Karahayıt yerleşimi nitelikli özelliklere sahip termal su kaynakları ile bölgedeki turizm faaliyetlerinin gelişmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Günümüz koşullarında termal suyun kullanıldığı kaplıca mekânlarının nitelik olarak yetersiz kalması ve beklentilerin artması ile termal turizme hizmet eden oteller kurulmuştur. Bu oteller tedavi hizmeti vermenin yanı sıra konaklayan kişilerin günün stresinden kurtulup rahatlamasını sağlayacak rekreatif mekânları da barındırmıştır. Kaynaklardan en iyi şekilde yararlanma esasında hizmet veren bu otellere termal su özelliğini kaybetmeyecek şekilde belirli yöntemlerle taşınmaktadır. Termal turizm yapılarının termal sularından yararlanma tavrı üzerine olması, bu yapıların planlama ve tasarım sürecini diğer turizm yapılarından farklı kılmıştır. Planlama ve tasarım süreci içinde yere ilişkin özelliklerin mimari tasarıma veri sağlaması ile termal turizm yapıları kendi mimari kimliğini üretmiştir. Yerleşim ve mekân ölçeğinde yapılmış olan analizler, yerinde gözlemler ve derinlemesine görüşmeler ile birlikte yorumlanarak başlıklar altında verilmiştir.

5.1. Yerleşim ölçeğinde analiz

Yerleşim ölçeğinde yapılan mimari kimlik analizi kapsamında yerleşim içindeki bina/bina gruplarının yerleşim kompozisyonu, yerleşim dokusu, yönelimi ve organizasyon biçimi araştırılmıştır. Karahayıt kasabesindeki termal turizm yapılarının yerleşim düzeni gösterilmiştir (bkz. Şekil 7).

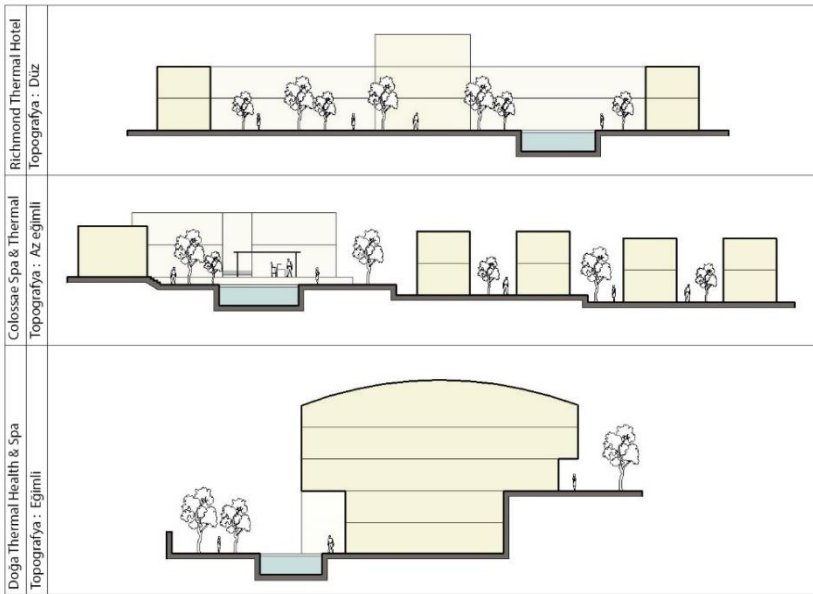
<p>Colossae Spa&Thermal Hotel</p> <p>Yerleşim Kompozisyonu: Çok kütleli Yerleşim Dokusu: Meydan+Sokak Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu: Gridal</p>	<p>Pam Thermal Hotel Clinic & Spa</p> <p>Yerleşim Kompozisyonu: Çok kütleli Yerleşim Dokusu: Meydan Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu: Doğrusal</p>	<p>Richmond Pamukkale Thermal Hotel</p> <p>Yerleşim Kompozisyonu: Tek kütleli Yerleşim Dokusu: Meydan Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu: Doğrusal</p>
<p>Lycus River Thermal Hotel</p> <p>Yerleşim Kompozisyonu: Çok kütleli Yerleşim Dokusu: Meydan Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu: Kümeli</p>	<p>Doğa Thermal Health & Spa</p> <p>Yerleşim Kompozisyonu: Tek kütle Yerleşim Dokusu: ----- Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu: Merkezi</p>	<p>Polat Thermal Hotel</p> <p>Yerleşim Kompozisyonu: Çok kütleli Yerleşim Dokusu: Meydan+Sokak Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu: Kümeli</p>
<p>Herakles Thermal Otel</p> <p>Yerleşim Kompozisyonu: Çok kütleli Yerleşim Dokusu: Meydan+Sokak Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu: Gridal</p>	<p>Sebur Ninova Thermal Hotel</p> <p>Yerleşim Kompozisyonu: Çok kütleli Yerleşim Dokusu: ----- Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu: Kümeli</p>	

Şekil 7. Termal turizm yapılarının yerleşim özellikleri (Anonim, 2020d, 2020e, 2020f, 2020g, 2020h)

Yerleşim kompozisyonu: Fiziksel çevre faktörlerinin yerleşim kompozisyonu üzerinde etkili olduğu yerinde yapılan gözlem ve mimarlarla yapılan görüşmeler sonucunda tespit edilmiştir. Bölgede iklimin elverişli olması rekreatif mekânların kullanımını artırmış, termal turizm yapılarının çok kütleli olarak tasarlanmasında etkili olmuştur. Yerleşim içinde birbirinden ayrı olan binalar saçaklar, gölgelendirme elemanları ve köprüler ile birbirine bağlanmış, bu elemanlar yazın gölge mekân oluştururken, kışın ise yağmurlu havalarda binalar arası geçişi kolaylaştırmak amacı ile kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiye göre topografyanın

az eğimli olmasının avantajı kullanılarak yerleşimde farklı işlev gruplarına hizmet eden bina/bina grupları çok kütleli olarak tasarlanmıştır. Yine görüşmelerden elde edilen bilgiye göre iklim ve topografyanın yanı sıra, planlama kararlarında imar hakkının tanımış olduğu yapı gabarisi ve blok boyu hakkındaki kısıtlayıcı hükümler mekânların geniş arazi kullanımını içinde çok kütleli olarak tasarlanmasını gerektirmiştir. Süreç içinde değişen planlama kararları ve yeni yasal düzenlemeler ise bugün bölgede yapılan yeni turizm tesislerinin kütle kompozisyonlarını etkileyebilmekte, yerleşimde tek kütleli yapılar görülebilmektedir.

Yerleşimin dokusu: Termal turizm yapıları, genel olarak meydan kurgusu ile tasarlanmış ve bu mekânlarda kür merkezi, havuz, yeşil alanlar, yürüyüş yolları gibi çeşitli türde aktivitelere hizmet eden mekânlar kurgulanmıştır. Bu işlevleri barındıran geniş rekreatif alanlar, yerleşimdeki yapılar için manzara niteliği oluşturmanın yanı sıra kullanıcılar için de ortak toplanma mekânı olmuştur. Termal sular geçmişte de meydan gibi toplanma alanlarında yer almış, bu ortak mekânlarda yer alan havuzlardan toplu şekilde yararlanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre toplanma noktalarında kurgulanmış sıcak su havuzları, toplu şekilde yıkanma anlayışını sürdürmek amacı ile önemli görülen noktalara, bazen mahremiyeti sağlayacak şekilde bazen de odak noktası olacak şekilde yerleştirilmiştir. Yerleşim dokusunu etkileyen bir diğer faktör ise topografya olmuştur. Analiz edilen yapılar içerisinde eğimli bir arazide yer alan Doğa Thermal Health & Spa arazide tek kütle olarak konumlanırken, az eğimli veya düz bir arazide yer alan diğer otellerin yerleşim dokusu ise meydan ve/veya sokak düzenindedir (bkz. Şekil 8).

Şekil 8. Termal turizm yapılarının yerleşim özellikleri, şematik arazi kesitleri

Yerleşimdeki yapıların yönelimi: Termal turizm yapılarının genel olarak içe doğru yönelmesinin yapay ve doğal çevre özellikleri ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre mimarlar, manzaranın etkinliğine bağlı olarak yapıları içe veya dışa doğru yönlendirmiştir. İçe doğru yönelimlerde yapıların sınırladığı ve yönelim gösterdiği bu mekân çeşitli aktivitelerin yer aldığı meydan kurgusuyla tasarlanmıştır. Rekreatif alanlar güneş ışığından maksimum yararlanacak biçimde düzenlenmiş, yerleşimdeki binalar ise rekreatif mekânlara gölgenin düşmesini engelleyecek ve maksimum güneş ışığını gün boyu sağlayacak şekilde konumlanmıştır.

Yerleşimin biçimsel organizasyonu: Tasarımcı, yerleşimin biçimsel organizasyonuna karar verirken manzara, güneşlenme yönü ve yapay çevre özellikleri gibi etkenleri dikkate alarak yerleşim kurgusunu oluşturmuştur. Bina gruplarında farklı işlevlere hizmet eden konaklama mekânları, rekreatif mekânlar, sosyal mekânlar birbiri ile ilişkiyi koruyacak şekilde kendi aralarında kümelenmiş gözlemlenmiştir.

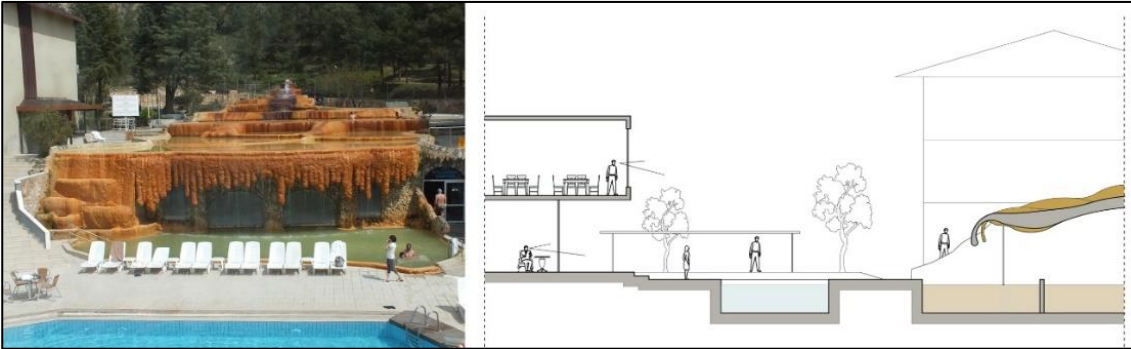
5.2. Bina/bina grupları ölçeğinde analiz

5.2.1. Mekânsal özellikler

Termal turizm yapılarının diğer turizm tesislerinden en belirgin farklılığı tedavi olanağı sunmasıdır. Tesislerin tedavi hizmeti veriyor olması, yerleşimin sahip olduğu kaynaklara bağlı olarak değişebilmektedir. Pamukkale-Karahayıt bölgesinde kaynak sularının tedavi edici özelliği bu bölgeyi ayrıcalıklı kılmıştır. Turizm komplekslerinde tedavi birimleri, kür parkları ve kür merkezleri yer almakta, bu mekânlar sahip olduğu işleve bağlı olarak farklı fonksiyondaki mekânlar ve dış mekân ile ilişkili bir şekilde tasarlanmaktadır.

Mekân kurgusu: Karahayıt'taki termal turizm yapılarının dış ve iç mekân kurgusunu şekillendiren en önemli öge tedavi hizmeti veren birimler olarak kür parkı, termal su havuzları ve tedavi merkezidir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda, termal tesislerde oluşturulan mekân kurgusunda, tedavi alacak kişilerin tedavi mekânlarını rahat ve etkin olarak kullanabilmesi önemsenmiştir. İklimin elverişli olması ise dış mekâna açılan termal havuzların yıl içinde uzun süreli kullanımına imkân tanımaktadır. Termal hizmet veren bu mekânların konaklama birimlerinden kolaylıkla erişim sağlanabilen, genel olarak meydan kurgusu ile oluşmuş rekreatif mekânlar içerisinde, termal su kaynağının çıkış noktasında konumlandığı görülmektedir. Termal havuzlar sıcak su kullanımı esasıyla dış mekân ile bütüncül olarak tasarlanmış ve kapalı mekândaki buhar oluşumu engellenmeye çalışılmıştır. Yine görüşmelerden elde edilen bilgilere göre termal havuzlar geçmiş kullanımlarında olduğu gibi oturarak yıkanma veya suya temas etme işlevi üzerinden kurgulanmış, basamaklı oturma yerleri tasarlanmıştır.

Kür parkı tedavi sunmanın yanı sıra tasarımcı tarafından önemli bir peyzaj ögesi olarak görülmüş, yapı gruplarının konumlanmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda doğal çevrenin niteliği, dış mekân kullanımını artırmış, termal havuzlar dış mekânda önemli noktalarda konumlanarak manzara oluşturmuştur (bkz. Şekil 9).

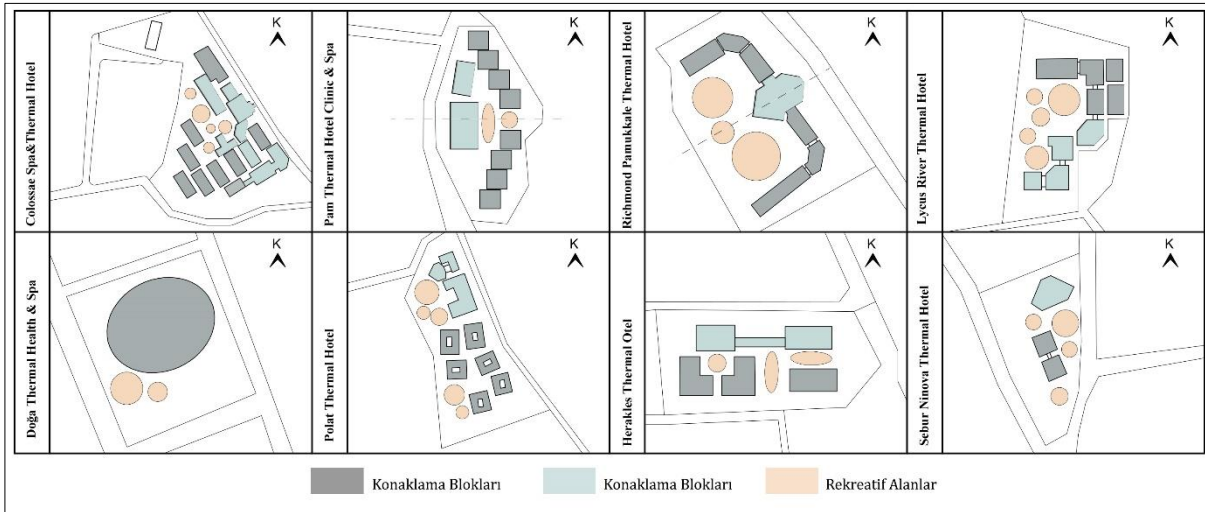
Şekil 9. Pam Thermal Hotel Klinik Spa, solda kür parkı (Kişisel arşiv, 2017), sağda şematik kesit

Lobi, restoran, spa ve kapalı havuz gibi ortak mekânlar birbiri ile yakın konumlanmış ve kür merkezi ile ilişkili olarak tasarlanmıştır. Açık rekreatif mekânlar genel olarak batı yönünde yer alırken, bina grupları ise mekânın güneş ışığı etkisini kesmeyecek biçimde konumlanmıştır. Yatma eyleminin gerçekleştiği mekânlar ise, kişilerin dinlenme, huzur bulma, stresten arınma gibi beklentiler ile gürültüden ve ortak mekânlardan uzak, yeşil rekreatif alanlar içerisinde yer almıştır. Birbirinden ayrı veya bir bütün olarak tasarlanan yatma mekânlarının bulunduğu bloklar açık veya yarı açık yatay sirkülasyonlar ile birbirine bağlanmıştır.

Plan Şemaları: Yapının formu ve mekânların kurgulanma biçimi mekân kompozisyonunu doğrudan etkilemiştir. Bu doğrultuda oluşturulan plan şemalarında, manzara, güneşlenme yönü ve yapay çevre özellikleri mimarın tasarım anlayışı üzerinde etkili olmuş, mekânların yönelimi ve yerleşimi bu doğrultuda oluşturulmuştur. İmar kararlarının bölgeye tanıdığı maksimum kat izni ise yapıların kat yüksekliğinin belirlenmesinde en önemli etken olmuştur. Yapılar genel olarak 2 katlı olarak düzenlenmiştir. Plan şemaları genel olarak yalın form olarak dikdörtgen ve kare biçimlerin bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Ancak bazı yapılarda mimarın tasarım kararı ile birlikte teknoloji ve yapım sistemlerinin gelişmesi, tasarımcıyı farklı form

arayışları içine sokmuş, daha özgün ve alışılmışın dışında tasarımlar ortaya koyma durumunu beraberinde getirmiştir. Bu faktörlerin yanı sıra, topografik özellikler ve yapının inşa edilecek olduğu arazinin büyüklüğü de plan şemalarının oluşumunu etkilemektedir. 2014 yılında inşa edilen Doğa Thermal & Spa, yerleşim gösterdiği arazinin diğer tesis arazilerine oranla küçük olması, eğimli bir topografyaya sahip olması, günümüzün teknolojik imkanları doğrultusunda yapılmış bir yapı olması dolayısıyla form ve plan şeması olarak diğer turizm komplekslerinden farklılaşmıştır. Yapının mimarı yapılan görüşmelerde, eğimli bir topografyada yer alan yapının elips biçimli formu ve plan şemasının, ova manzarasından olabildiğince yararlanmak kaygısıyla oluşturulduğunu belirtmiştir.

Plan şemalarının oluşmasını sağlayan mekânlar ise kendi aralarında gruplanarak bir düzen oluşturmaktadır. Yerleşimin biçimsel organizasyonu farklı işlevlere hizmet eden mekânların gruplandırma şeklini etkilemiş, plan şemaları, simetrik veya asimetrik düzende oluşmuştur. Simetrik olarak kurgulanan yapılarda ortak mekânların olduğu ana kütleyle konaklama mekânları bağlanmış, simetri ekseninde veya bu eksene yakın bir noktada ise kür parkı planlanmıştır (bkz. Şekil 10). Asimetrik olarak kurgulanan yapılarda ise kür parkı ve ortak mekânlar yakın konumlanmış, konaklama blokları ise bu ortak mekânlarla ilişki kuracak biçimde farklı düzenlerde kurgulanmıştır. Yapılan görüşmelerde mimarlar, simetriklik/asimetriklik durumunun arazinin biçimine bağlı olarak da değiştiğini belirtmişlerdir.

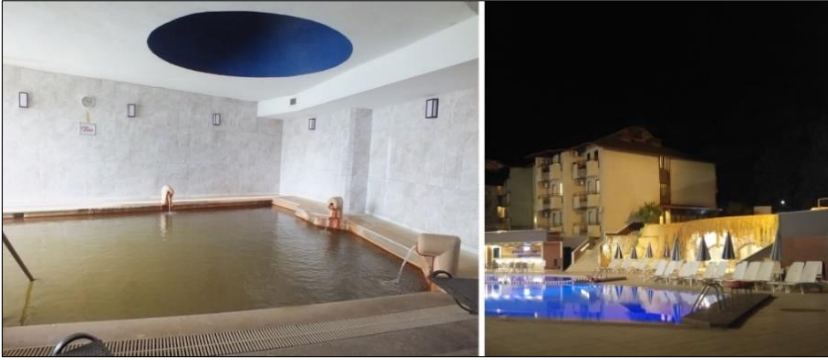
Şekil 10. Simetrik ve asimetrik mekân kurgusuna sahip termal turizm yapıları

Yapı Strüktürü: Bina/bina gruplarının yapı strüktür sistemine bakıldığında genel olarak betonarme sistem kullanılmıştır. Son yıllarda inşa edilmiş yapılarda ise formun ve strüktürel sistemin farklılaşarak yapılarda çelik strüktürün kullanıldığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerde, teknolojik gelişmeler ile, yapı sistemlerinin ve yapı malzemelerinin çeşitlenmesi, tasarımcıyı kararlarında daha özgür bıraktığı bilgisine ulaşılmıştır. Tasarımcı iç mekânda değişik biçim ve etkide atrium, galeri gibi boşluklar kurgulamış, bu mekândaki geniş açıklıklar çelik yapı elemanı ile kolon sistemi kullanılmadan geçilebilmiştir (bkz. Şekil 11). 1980 – 2000 arası yapılan termal tesislerin ise genel olarak betonarme sistem kullandığı, çelik vb. sistemlerin yapılarda nadir şekilde uygulandığı görülmektedir.

Şekil 11. Doğa Thermal Health & Spa, iç mekândan strüktürün görünüşü (Kişisel arşiv, 2017)

Mekânın Fiziksel Özellikleri: Mekânın renk, ışık, doku ve malzeme gibi fiziksel özelliklerinin teknolojik faktörler ve doğal/yapay çevre özellikleri ile ilişkili olarak tasarımcının aldığı kararlar doğrultusunda oluşturulduğu yapılan görüşmelerle tespit edilmiştir. Tasarımcı mekândaki işlev ve mekâna ait özellikleri göz önünde bulundurarak kullanıcı üzerinde oluşturulmak istenen etkiye bağlı olarak renk ve malzeme seçimi yapmıştır. Termal suyun değmiş olduğu yüzeylerde bıraktığı turuncu-sarı rengin mekândaki detaylarda ve yapı cephelerinde sıklıkla tekrarlandığı görülmüştür. Aynı zamanda bazı termal tesislerde termal sudan kaynaklanan sıcaklık hissini mekânda soğuk renkler kullanılarak dengelenmeye çalışıldığı görüşmelerle ve yerinde yapılan gözlemlerle tespit edilmiştir (bkz. Şekil 12).

Şekil 12. Kür parklarında renk ve ışık kullanımı (Kişisel arşiv, 2017)

Malzeme kullanımında ise genel olarak pürüzlü dokuya sahip ahşap ve tekstil/halı kullanımı görülmektedir. Yer yer sıcak etkiyi dengelemek için bazı detaylarda soğuk renklerle mermer, seramik, granit vb. malzemeler kullanılmıştır. İç mekânda renk ve malzemenin yanı sıra yapay aydınlatma kullanımı ile uygun veya kontrast bir etki sağlanmaya çalışılmıştır. Termal turizm yapılarında iç mekânlardaki aydınlatma kullanımında ise genel olarak sarı renkte yapay aydınlatma tercih edilmiş, loş bir etki sağlanmak istenmiştir. Ancak bazı mimarlar, almış olduğu tasarım kararlarında termal turizm tesislerinin termal sıcak su hizmeti veriyor olması dolayısıyla insanların üzerinde bırakmış olduğu sıcaklık hissini nötr hale getirmek amacıyla soğuk etki veren ışık kullanımını tercih ettiği görüşmeler ve yerinden gözlemler ile tespit edilmiştir.

5.2.2. Cephe Özellikleri

Karahayıt termal turizm yapılarının cephe özellikleri incelendiğinde yapay/doğal çevre özellikleri ile toplumsal, yasal ve teknolojik faktörlerin en çok cephe düzenini etkilediği görülmüştür.

Cephe Düzeni: Karahayıt termal turizm yapılarının cephe özelliklerini en belirgin biçimde yansıtan bina/bina grupları konaklama blokları olmuş ve bu binalara ait cephe düzeni şematik çizimler ile ifade edilmiştir (bkz. Şekil 13).

Şekil 13. Karahayıt termal turizm yapılarına ait şematik cephe düzeni

İklim özellikleri cephe düzenini en çok etkileyen unsurların başında gelmektedir. İklim, cephelerdeki pencere kapı boyutlarının belirlenmesinde en etkili unsurlardan biri olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ve yapı malzemelerinin çeşitlenmesi ile yapılarda geniş açıklıklı boşluklar kurgulanmaya başlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre manzara faktörü de cephe düzenini etkileyen diğer bir etmendir. Oteller incelendiğinde daha iyi manzara alan mekânlarda ortak mekânların kurgulandığı ve bu mekânların geniş açıklığa sahip cephe boşlukları olduğu yerinde gözlemler ile tespit edilmiştir. Aynı zamanda güneşlenme yönü de yine mekân kurgusu ile birlikte cephe düzenini etkilemiş, mekânın güneş alma ihtiyacına bağlı olarak cephedeki boşluklar şekillenmiştir. Yine yapılan görüşmelerde mimarlar planlama kararlarının kat yüksekliğine getirmiş olduğu sınırlama dolayısıyla mekân kurgusunun yatayda gelişmesine neden olduğunu belirtmişlerdir. Mekân kurgusunun yatayda gelişmesi ise cephedeki doluluk boşluk oranını da etkileyerek boşlukların yataydaki sürekliliğini sağlamıştır.

Çalışmada incelenen otellerin genelinde cephede çıkmalar mevcuttur. Bu çıkmalar genel olarak açık çıkma olup, yatma mekânından açılan balkon işlevi ile kullanılmaktadır. Bölgedeki iklim koşulları, manzara yönü ve güneşlenme yönü bu çıkmaların yapı içindeki konumlanmalarını ve biçimini etkilemiştir. Pencere boşlukları üzerinde, balkon korkuluklarında süsleme elemanı kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda yapıların cephelerinde üçgen alınlık biçimine sahip öğeler de kullanılmıştır. Bu biçim, yakın çevrede yer alan antik kentlerde kullanılan üçgen alınlık ile benzerlik göstermektedir. Yapılan görüşmelerde, kültürel kodlarda yer alan sütun, alınlık gibi öğelerin, yakın çevrede yer alan biçimlerin yapı tasarımı mekân içerisinde ve/veya cephede kullanılma içgüdüsünde olduğu bilgisi edinilmiştir (bkz. Şekil 14). Termal turizm yapılarının cephelerinde etkin bir gölgelendirme elemanı kullanımı ise görülmemiştir.

Şekil 14. Cephede süsleme elemanı kullanımı (Kişisel arşiv, 2017)

Çatı Biçimi: Çatı biçiminde ise planlama kararları ve iklim koşulları en etkili iki unsur olmuştur. Konaklama yapılarında genel olarak kırma çatı görülmektedir. Ancak günümüze yakın inşa edilen tesislerde tasarımcının kararı ve teknolojinin getirdiği yeniliklerle özgün biçimler üretilerek çatı biçiminde farklı uygulamalar yapıldığı bilgisi görüşmeler ve yerinde gözlemler ile tespit edilmiştir. Çatı örtüsünde ise genel olarak kiremit kullanılmıştır.

Cephenin Fiziksel Özellikleri: Birbiri ile ilişkili olan ve birbirini tamamlayan renk, malzeme-doku, ışık öğeleri yapının kimliğini belirlemede etkili olan unsurlardandır. Yapıya uygulanacak renk ve malzeme seçimi tasarımcı tarafından yapay çevre özellikleri, teknolojik gelişmeler, toplum alışkanlıkları ve yasal faktörlerin değerlendirilmesi sonucunda seçilmiş ve uygulanmıştır. Bazı durumlarda bu seçim tasarımcı haricinde yapı üzerinde söz hakkına sahip kişilerce de yapılabilmektedir. Kişiler bu seçimi yaparken en çok kültürel özelliklerden, bugüne kadar alışlagelmiş veya çevresinde görmüş olduğu biçimlere ait özelliklerden etkilenmiştir.

Kırmızı suyun temas ettiği yüzeylerde bırakmış olduğu turuncu-sarı-yeşil toprak tonları, yapıların cephelerindeki renkler ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Yapılan görüşmelerde tasarımcılar bu renkleri bilinçli olarak kullandıklarını ifade etmiştir (bkz. Şekil 15). Cephede malzeme olarak ise genel olarak sıva üstüne boya uygulaması yapılmış, tesislerde süreç içindeki yenilemelerle birlikte o günün koşullarında tercih edilen kompozit malzeme kullanımı da görülmüştür. Bina/bina gruplarının cephelerinde turuncu, sarı vb. renkler ile oluşturulan sıcak etki bazen kırmızı gibi sıcak etkiye sahip bir ışıkla desteklenirken, bazen de yapının soğuk etki uyandırması amacıyla mavi ışık kullanılarak kontrast oluşturulmuştur.

Şekil 15. Karahayit termal turizm yapılarının cephelerine ait görseller (Kişisel arşiv, 2017)

6. Tartışma

Bir bölgenin /yerleşimin / kentin kimliğinin oluşmasında en önemli unsurlardan biri bina ve bina gruplarının kimliğini ortaya koyan mimari kimliktir. Bu çalışmada; mimari kimlik unsurlarının önemine dikkat çekilmiş ve yakın geçmişte yapılaşmaya başlamış bir turizm alanının kimliğinin nasıl olduğu ortaya konarak bundan sonraki süreçte alandaki yapılaşmanın nasıl olabileceği konusunu da tartışmaya açmak açısından önemli bir araştırma problemine değinilmiştir.

Çalışmada incelenen termal tesisler, yerinde yapılan gözlemler ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında bütüncül bir şekilde yorumlanmıştır. Mimari kimliğe etki eden çevresel faktörler, toplumsal yapı, yasal faktörler, ekonomik ve teknolojik faktörlerin termal turizm yapılarında bina / bina gruplarının yerleşme biçiminde, mekân ve cephe özelliklerinin belirlenmesinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Tasarımcı, analiz etmiş olduğu tüm verileri değerlendirerek kendi tasarım kararları ile birlikte yapıyı tasarlamış, bina/bina gruplarının özelliklerinin belirlenmesinde etkin pay sahibi aktörlerden biri olmuştur. Tüm veriler değerlendirildiğinde mimari kimlik bileşenlerini etkileyen faktörler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1
Mimari Kimlik Bileşenlerini Etkileyen Faktörler

Mimari Kimliği Etkileyen Faktörler		Mimari Kimlik Bileşenler
Çevresel Faktörler	Topoğrafya	-Yerleşim Kompozisyonu -Yerleşim Dokusu - Plan Şeması
	İklim	-Yerleşim Kompozisyonu -Mekân Kurgusu -Cephe Düzeni -Çatı Biçimi
	Manzara	-Yerleşim Dokusu -Yerleşimdeki Yapıların Yönelimi -Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu - Mekân Kurgusu - Plan Şeması -Cephe Düzeni
	İnşa edilmiş/yapay çevre	-Yerleşimdeki Yapıların Yönelimi -Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu - Mekân Kurgusu - Plan Şeması - Mekânın Fiziksel Özellikleri
		-Cephe Düzeni -Cephenin Fiziksel Özellikleri
	Güneşlenme Yönü	-Yerleşimdeki Yapıların Yönelimi -Yerleşimin Biçimsel Organizasyonu -Mekân Kurgusu -Plan Şeması -Cephe Düzeni
Toplumsal Yapı	Kültürel Özellikler	-Yerleşim Dokusu
	Yaşam Biçimi	-Yapı Strüktürü
	Bölgenin Mimari Geleneği	-Mekân Kurgusu
	Yapım Geleneği	-Cephe Düzeni -Cephenin Fiziksel Özellikleri
Yasal Faktörler	Planlama Kararları	-Yerleşim Kompozisyonu
	Yasal Mevzuatlar	-Plan Şemaları -Cephe Düzeni -Çatı Biçimi
Ekonomik ve Teknolojik Faktörler	Teknoloji Malzeme	-Yapı Strüktürü -Plan Şeması -Mekânın Fiziksel Özellikleri
		-Cephe Düzeni -Çatı Biçimi
		-Cephenin Fiziksel Özellikleri

Elde edilen bulgulara göre çevresel faktörlerin mimari kimlik oluşumuna etkisi en çok yerleşim özelliklerinde görülmektedir. Çevresel faktörler aynı zamanda mekân ve cephe özelliklerini de etkilemiş, tüm bu bileşenler birbirleri ile ilişki içinde olmuştur. Toplumsal yapının kültürel özellikleri, yaşam biçimleri, alışkanlıkları, yapım teknikleri ve mimari geleneği ise yerleşim dokusunun, yapı strüktürünün, mekâna ve cepheye ilişkin özelliklerinin belirlenmesinde etkilidir. Planlama kararları ve yasal mevzuatların, yerleşim kompozisyonunu etkilemesinin yanı sıra, plan şemalarının, cephe düzeninin ve çatı biçiminin oluşmasında etkisi olmuş, kimliği oluşturmada en önemli unsurlardan biri olarak öne çıkmıştır. Teknolojik faktörler ise yerleşim ölçeğinden daha çok bina ölçeğindeki kararları etkilemiştir. Teknolojinin getirdiği yeniliklerle birlikte yapı strüktürü farklılaşmış, bu durum yapı formundaki yeniliklerle birlikte plan şemalarındaki değişimi beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda yenilikçi malzemeler ve sistemlerle çatı biçimi değişmiş, mekâna ve cepheye ait özellikler klasik biçimlerden farklı olarak tasarlanmıştır. Mimar, yapmış olduğu çevre analizleriyle birlikte

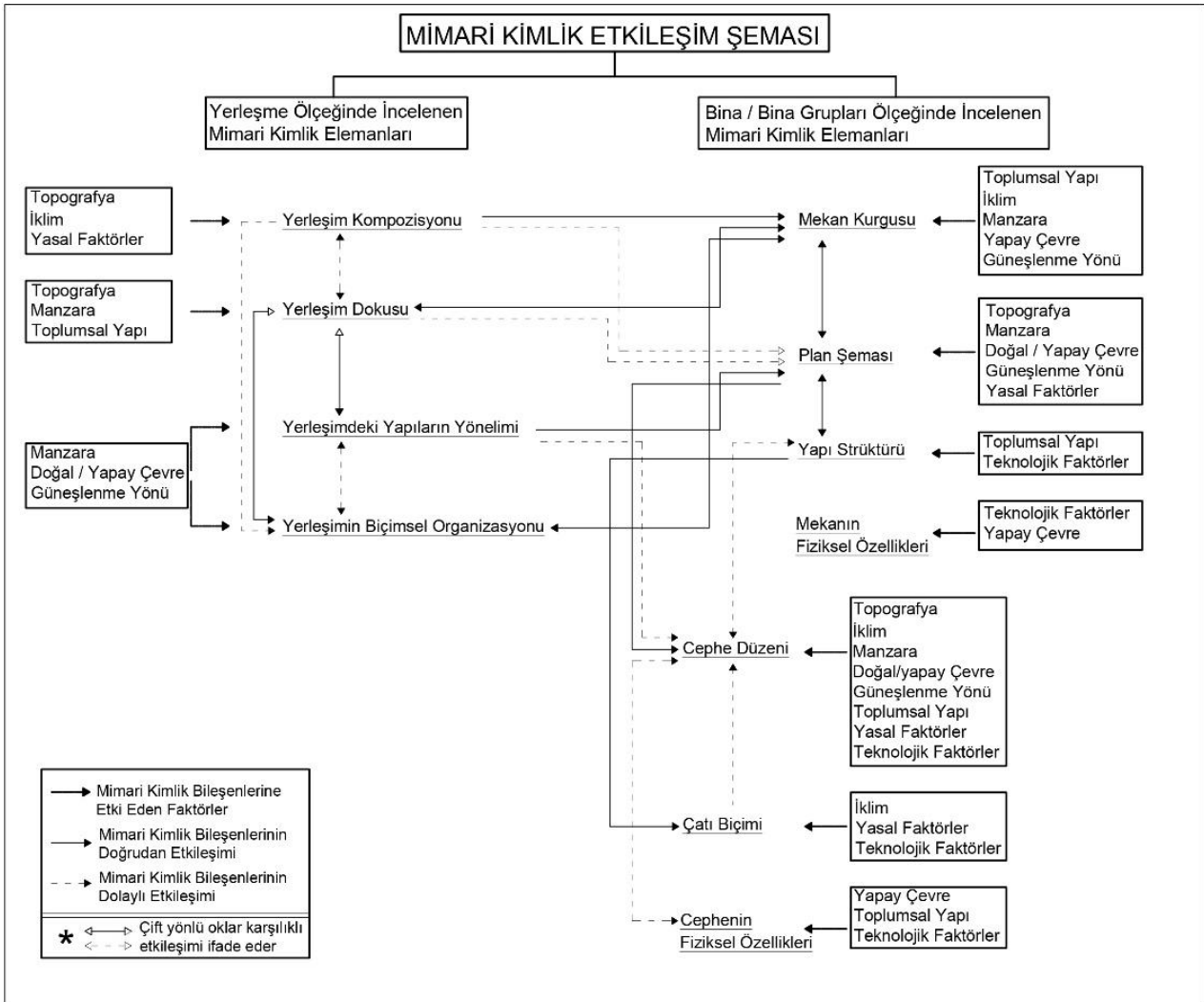

termal turizm yapılarındaki psikolojik, kültürel ve fiziksel gereklilikleri belirleyip kendi tasarım kararlarıyla birlikte yapıyı tasarlamıştır.

7. Sonuç

Kentsel kimlik binaları etkilediği gibi, binalar da kent kimliğinin oluşumunu sağlamaktadır. Kentsel kimlik oluşumunda etkili olan mimari kimlik de yerleşimin planlama ve imar kararları, çevresel veriler, sosyo-kültürel özellikleri, mimarın tasarım yaklaşımlarından etkilenerek oluşmaktadır. Yapılan çalışmada çevresel, tarihsel, kültürel veriye sahip olan Pamukkale / Karahayıt bölgesinde inşa edilen konaklama yapılarının nasıl bir mimari kimlik oluşturabildikleri sorgulanmıştır. Bina / bina gruplarının yerleşim ölçeğinde bina ölçeğindeki analizleri ile tekil bina ölçeğinde mimari kimlik oluşumundan, tesis yerleşiminin kimliğinin oluşmasına kadar pek çok konuda fikir sunmaktadır.

Çalışma kapsamında oluşturulmuş olan ‘Mimari Kimlik Analiz Şeması’ ve elde edilen sonuçlarla doğrudan ve/veya dolaylı ilişki kurduğu düşünülen, mimari kimliği oluşturan ve etkileyen etmenler ‘Mimari Kimlik Etkileşim Şeması’ kapsamında değerlendirilmiştir (bkz. Şekil 16). Çalışmada mimari kimlik bileşenlerini etkileyen faktörlerin belirlenmesinin yanı sıra bu bileşenlerin de kendi arasında doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi, yerel veriler, plan notları ve mimarın tasarım anlayışını dikkate alarak yerinde gözlem ve derinlemesine görüşmeler ile tespit edilerek oluşturulmuştur.

Şekil 16. Mimari kimlik etkileşim şeması

Elde edilen etkileşim şemasına göre yerleşim özelliklerinin genel olarak mekânsal kararlar ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yerleşim özellikleri çevresel toplumsal yapı ve yasal faktörler doğrultusunda şekillenmektedir. Yerleşim ölçeğinde verilen kararlar ile oluşturulan mekan kurgusu ise plan şemaları oluşumunu doğrudan etkilemiştir. Yapım sistemi ise bölgenin yapım gelenekleri ve teknolojik faktörler doğrultusunda şekillenmiştir. Yapı strüktürünün değişmesi ile farklılaşan yapı formlarında farklı tipte plan şemaları oluşmuştur. Konaklama yapılarının iç mekân özellikleri ise genel olarak mimarın tasarım kararı, iş verenin veya yapım sürecine dahil olan diğer kişilerin beğenileri doğrultusunda oluşmuştur. Her otel kendi içinde bir tasarım diline sahiptir. Çevresel, toplumsal, yasal ve teknolojik faktörlerin tümünden etkilenen mimari bileşen ise cephe. Cephe düzeninin oluşumunu doğrudan veya dolaylı biçimde yerleşim ve mekân özellikleri de etkilemektedir. Bu bağlamda cephe, toplumun ve çevrenin sahip olduğu özellikleri en iyi biçimde yansıttığı için iç mekân ve dış mekân arasında etkili bir iletişim aracı olarak görülmektedir. Çatı biçimi ise iklim şartları, yasal ve teknolojik faktörler doğrultusunda oluşmaktadır. Teknolojinin gelişmesi, malzeme ve yapım sistemlerinin gelişmesi ile çatı formunda farklılaşmalar görülebilmektedir. Cephenin fiziksel özelliklerinin ise yapay çevre özellikleri, bölgenin mimari geleneği doğrultusunda oluşmuş, teknolojinin gelişmesi ile farklı özellikteki malzemeler ile cepheler üretildiği gözlemlenmiştir. Yapılan tespitler sonucunda en çok etkileşim içindeki bileşenlerin yerleşimin biçimsel organizasyonu, mekân kurgusu, plan şeması ve cephe düzeni olduğu görülmektedir.

Çalışma sonuçlarının uygulama alanına ve gelecekte yapılacak bilimsel çalışmalara katkısı olacağı durumunu gösteren hususlar;

- Bu çalışma, bölgede termal turizm konaklama yapılarının mimari kimliğinin incelenmesi bağlamında tek ve özgün olma özelliği taşıması,
- Bölgede kentsel ve mimari ölçekte yapılacak tasarım rehberleri oluşturulması çalışmalarına somut veriler sunması açısından kaynak olma niteliği göstermesi,
- Termal turizm konaklama yapıları genel konaklama yapılarının mekânsal kurgusu ve yerleşiminden birtakım farklılıklar göstermesi nedeniyle; yapılan çalışmadaki mimari kimlik analizinin diğer termal turizm potansiyeli olan bölgelerdeki mekân anlayışının, cephe tipolojisinin, termal turizm alanlarındaki dönüşümün, ya da yeni oluşturulacak alanların turizm tasarım ve planlama çalışmalarına katkı sağlaması,
- Bu çalışmanın devamında termal turizm yapılarının mimari tasarım ve biçimlenmesine yönelik bir kılavuzun hazırlanması,
- Bu yapılaşma biçiminin kalma süresi, kullanıcı profili, termal kaynağa olan mesafe, iklimsel koşullar gibi önemli unsurlarca da biçimlendiği verisiyle geleceğin termal turizm konaklama yapılarının tasarımı ve tasarım bilgisinin güncellenmesine fayda sağlaması,
- Termal turizm potansiyeli ile önem kazanmış bir bölgenin konaklama yapı stokunun mekânsal niteliğini ortaya koymak ve iyileştirme müdahaleleri için veri tabanı sunmasının sağlanması,
- Kentsel ve mimari kimlik alanında yapılan çalışmaların kuramsal çerçevesine ve pratiğine, çalışma kapsamında oluşturulan ve özgün olma niteliği taşıyan ‘Mimari Kimlik Analiz Şeması’ ve ‘Mimari Kimlik Etkileşim Şeması’ ile katkı verilmesi şeklinde sıralanabilir.

Çalışma, bölgedeki konaklama yapılarını farklı boyutlarıyla ele almış olup, yapıların güncel durumunu araştırmayı hedeflemiştir. Termal turizm yapılarının mimari biçimlenmesinde farklılaşmayı sağlayan unsurlar irdelenerek konu özelinde şemalar ortaya konmuştur. Çalışmanın sistematikteki tüm bu aşamalar ve süreçler, turizm mimarisi, termal turizm alanlarında yapılaşma kararları, planlama ve tasarım ilkeleri, mimari tasarımda kimlik kavramının çok boyutlu ele alınması gibi konu açılımlarında önem arz etmekte olup gelecekteki turizm, mimari ve tasarım arakesitindeki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Teşekkür

Bu makalenin yazım aşamasında herhangi bir kurum veya kuruluşun maddi destek alınmamıştır.

Yazar Katkıları

A.Begüm AKÖZ ÇEVİRİMLİ: Çalışmanın analizlerini planlamış ve gerçekleştirmiştir, veri toplamış ve makaleyi yazmıştır.

Şefika Gülin BEYHAN: Çalışmanın analizinin planlanmasına katkıda bulunmuş, çalışmanın genel kontrolünü sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Notu

Bu çalışma Ayten Begüm AKÖZ'ün 2018 yılı Ocak ayında tamamlamış olduğu 'Pamukkale/Karahayıt Bölgesindeki Termal Turizm Yapılarının Mimari Kimlik Analizi' başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Tezde yer alan bazı veriler ve bilgiler tekrar düzenlenerek veya geliştirilerek kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Akbulut, G. (2010). Türkiye'de kaplıca turizmi ve sorunları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 9(1), 35-54. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jss/issue/24260/257162>
- Akkaya, D. H. ve Usman, E. E. (2012). Temalı otel: Yok-mekanla var edilmeye çalışılan 'kurgu mekan'. *Tasarım + Kuram dergisi*, 7(11), 67-82. <https://tasarimkuram.com/tr/jvi.aspx?un=DTJ-49344>
- Anonim. (2020a). Genel Bilgiler, Tarihçe. Erişim Tarihi: 06.10.2020, <https://denizli.ktb.gov.tr/TR-211720/tarihce.html>
- Anonim. (2020b). İklim. Erişim Tarihi: 6.10.2020, <https://denizli.ktb.gov.tr/TR-211723/iklim-ozellikleri.html>
- Anonim. (2020c). Pamukkale'nin kırmızı rakibi Karahayıt. Erişim Tarihi: 6.10.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/pamukkale-nin-kirmizi-rakibi-karahayit-4015314>
- Anonim. (2020d). Doğa Thermal Health & Spa. Erişim Tarihi: 06.10.2020, <https://www.dogathermalhotel.com>
- Anonim. (2020e). Richmond Pamukkale Thermal. Erişim Tarihi: 06.10.2020, <https://www.richmondhotels.com.tr/richmond-pamukkale-termal-otel-denizli/>
- Anonim. (2020f). Erişim Tarihi: 06.10.2020, <http://www.tatilrotasi.com/otel-detay/spa-hotel-colossae-thermal/1292/>
- Anonim. (2020g). Erişim Tarihi: 06.10.2020, <https://www.etstur.com>
- Anonim. (2020h). Erişim Tarihi: 06.10.2020, <https://www.tatilsepeti.com>
- Ayyıldız, S. ve Ertürk, F. (2016). Kentsel kimlik bileşenleri ile yerel kimliğin izlerini sürmek: Kapanca Sokak örneği. *Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 2(1), 65-88. <https://doi.org/10.26835/my.271053>
- Başkan, A. E. (2009). Bir Denizli Seyahati. Denizli: Güney Ege Kalkınma Ajansı. http://geka.gov.tr/Dosyalar/o_1a47pjvdl65g1kdl1fmk1gkindr8.pdf
- Bennett, M., King, B. ve Milner, L. (2004). The health resort sector in Australia: A positioning study. *Journal of Vacation Marketing*, 10(2), 122-137. <https://doi.org/10.1177/135676670401000203>
- Bertan, S. (2010). Pamukkale destinasyonunda termal turizm faaliyetleri ve yöreyi ziyaret eden turistler üzerinde bir uygulama. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 129-137. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosbil/issue/9497/118680>
- Beyhan, Ş. G. (2004). *Kültürel süreklilik ve çağdaş gereksinmeler bağlamında sürdürülebilir turizm ve kimlik kavramsal modeli: Pamukkale örneği*. (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Beyhan, Ş. G. ve Ünügür, S. M. (2006). Turizm yapılarında kimlik sorunu ve Belek-Kemer örnekleme çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 262-273. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sdufenbed/issue/20780/221867>
- Broadbent, G. (1973). *Design in architecture: Architecture and the human sciences*. New York. USA: John Wiley & Sons.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür: 2.cilt Kimliğin gücü*: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Correa, C. (1983). *Quest for Identity, Architecture and Identity*. The Aga Khan Award for Architecture, Singapore.

- Çöl, Ş. (1998). *Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi*. (Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Doğaner, S. (1996). Anadolu'nun coğrafi mirası Pamukkale. *Türk Coğrafya Dergisi*, 31, 7-38. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21256/228112>
- Erhan Ş., E. (2010). *Türkiye'de termal turizmin gelişimi, termal turizm tesislerinin tasarım kriterleri (Afyonkarahisar ili örneği üzerinden incelenmesi)*. (Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erman, O. ve Yılmaz, N. (2017). Mimari tasarımda konsept ve bağlam ilişkisi üzerine. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 10, 96-115. <https://doi.org/10.17365/TMD.2017.1.012.x>
- Gündüz, O. (2005). *Kentlerimizin kimlik sorunu ve İzmir örneği*. I.Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu: Mimar Sinan ve tarihsel kimlik, Edirne.
- Güvenç, C. (2007). *Türkiye'deki termal turizm tesislerinin planlama ve tasarım ilkelerine ilişkin bir model önerisi (Çanakkale örneği)*. (Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hacıhasanoğlu, O. (1996). *Kimlik Sorunu, Mimarlığın Evrensel ve Yerel Boyutları*. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongre Kitabı, Bursa.
- Kancıoğlu, M. (2006). İmaj, kimlik ve anlam oluşturma biçimlerinin turizm binaları üzerinde incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 11(1), 33-43. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uumfd/issue/21684/233391>
- Kişisel Arşiv, 2017. A.Begüm Aköz Çevrimli fotoğraf arşivi.
- Kodal, G. ve Demirel, Ö. (2014). Trabzon Kenti Ortahisar Bölgesi Tarihi Aksının Kent Kimlik Bileşenleri Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*, 1(1), 1-23. <https://doi.org/10.17365/TMD.2014019178>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.): Oxford: Blackwell.
- Ocakçı, M. ve Türk, A., Yelda. (2012). Kentsel kimlik. M. Ersoy (Ed.), *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul.
- Önez, Z. (2008). Özel Çevre Koruma Bölgeleri Yönetim Sorunları Kapsamında: Pamukkale Özel Çevre Koruma Bölgesi. *Akademik İncelemeler*, 3(1), 55-73. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1555/19085>
- Özdemir, C. (2001). Kimlik ve söylem. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 107-122. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ogusbd/issue/10979/131424>
- Pena, O. (1987). *Mission Resort Health Spa, San Antonio, Texas*. (PHD Thesis), Architecture Faculty, Texas Tech University, ABD.
- Polat, S. (2011). *Kamusal dış mekanlarda mimari kimliği değerlendirmek için bir yöntem önerisi: Bursa-Cumhuriyet alanı örneği*. (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K. ve Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57-83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
- Rapoport, A. (2004). *Kültür Mimarlık Tasarım* (S. Batur, Trans.). İstanbul: YEM Yayın.
- Şenkaya F., B., Demirel, Ö. ve Özkır, D. (2012). Ayder (Çamlıhemşin-Rize/Türkiye) termal ve yayla turizm bölgesinin termal koruma ve turizm gelişimi açısından değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(5), 151-164. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujad/issue/32465/360996>
- Topçu, K. (2011). Kent kimliği üzerine bir araştırma: Konya örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1048-1072. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/2000>
- Turgut, H., Özalp Yavuz, A. ve Erdoğan, A. (2012). Artvin ilinde doğal çevrenin kent kimliğine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 13, 172-180. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjf/issue/20899/224424>